

Lem ile Olumsuz Mâzî

لَمْ (lem), bir cezm edatıdır. Sadece muzâri fiilin başına gelir. Cezm edatı olduğu için, başına geldiği muzâri fiili cezm eder. Fiilin muzâri anlamını da değiştirerek olumsuz mâzîye çevirir. Dolayısıyla olumsuz

mâzî (olumsuz di'li geçmiş) anlamı iki yolla elde edilir:

1. Fiilin mâzî formunun başına olumsuzluk “mâ”sı getirmek;
2. Fiilin muzârisinin başına “lem” cezm edatı getirmek. Her iki şekilde de aynı anlam elde edilmiş olur.

Örneğin;

يَكْتُبُ لَمْ = كَتَبَ مَا (yazmadı)

لَمْ 'in kendisinden sonraki muzâri fiil üzerinde i'râb yönünden nasıl bir etki yaptığını, merfû olan muzâri fiili nasıl meczûma dönüştürdüğünü anlayabilmek için cezm alâmetlerinin veya göstergelerinin neler olduğunu bilmemiz gerekmektedir.

Cezm Alâmetleri

Cezm, isimlerle ilgili bir kavram olmayıp, sadece fiillerle ilgili bir kavramdır ve fiillerin de son harfinin

harekeleri veya son ekleriyle alakalıdır. Cezm veya Türkçe kullanımıyla “cezim”, şu şekilde tanımlanabilir:

“Bir fiilin sonunun ‘sükûn’ ile harekelenmesi veya ‘sükûn’ harekesinin yerine geçecek başka bir alâmeti

barındırması durumudur”. Üzerinde cezm alâmeti barındıran fiile “mezcûm” (yani cezm edilmiş, cezimli)

denir. Her fiil kipi için cezm söz konusu değildir; başında cezm edatı bulunan muzâri fiiller, emir veya nehiy kipine dönüşen muzâri fiiller mezcûmdurlar. Dolayısıyla sadece muzâri fiiller cezm edilebilirler, mâzî fiil için veya gelecek zaman kipi için cezim söz konusu değildir.

Çekim biçimini daha önce görmüş olduğumuz muzâri fiil, aslında “merfû” haldeki muzâri fiildir.

Merfû

haldeki bu muzâri fiil, başında bir cezm edatı kullanıldığında veya emir ya da nehiy kipine dönüştürüldüğünde

aşğıdaki işlemlerden biri ile mezcûm yapılır. Başka bir deyişle, aşğıdaki işlemler, bir muzâri fiilin cezm edilmiş olduğunun göstergeleri, alâmetleridir:

1. Muzâri fiilin son harfinin damme harekesinin sükûna çevrilmesi:

Bildiğiniz gibi bir muzâri fiilin 3. tekil şahıs eril ve dişil, 2. tekil şahıs eril ve 1. tekil ve 1. çoğul şahıs yapıları

sonlarına ek almazlar, son harflerinin harekeleri damme'dir. Aslında bu damme, fiilin merfû oluşunun alâmetidir

ve “sükûn” harekesine dönüştüğünde fiil mezcûm olmuş olur. Fiilin cezm edilmiş olduğunun alâmeti, yani cezm

alâmeti, damme harekesinin sükûna dönüşmüş olmasıdır. Ama biz kısaca, cezm alâmeti “sükûn” deriz. Şimdi

bunu, ilgili muzâri fiil yapılarının başına bir cezm edatı, mesela) لَمْ (getirerek örneklendirelim.

يَكْتُبُ لَمْ هُوَ ← يَكْتُبُ هُوَ

تَكْتُبُ لَمْ هِيَ ← تَكْتُبُ هِيَ

تَكْتُبُ لَمْ أَنْتَ ← تَكْتُبُ أَنْتَ

أَكْتُبُ لَمْ أَنَا ← أَكْتُبُ أَنَا

نَكْتُبُ لَمْ نَحْنُ ← نَكْتُبُ نَحْنُ

Dikkat edileceği üzere, yukarıdaki örneklerde damme ile merfû olan muzâri fiiller, bir cezm edatı olan) لَمْ (dolayısıyla mezcûm oldular. Bu örneklerde mezcûm fiilleri